

Н. М. Левцова

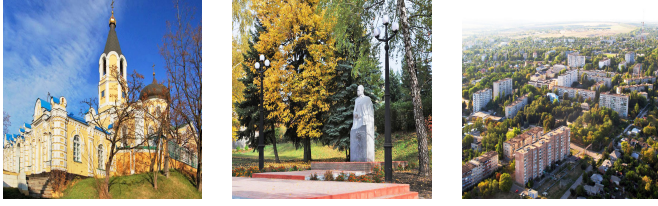
Куп'янськ

КУП'ЯНСЬК - місто обласного значення Харківської області, райцентр. Куп'ян. міськраді підпорядк. смт [Ківшарівка](#) та [Куп'янськ-Вузловий](#).

Знаходиться на р. Оскол (притока Сіверського Дінця, бас. Дону) при впадінні в неї невеликої р. Куп'янка, за 124 км від обл. центру. Пл. 33,43 км². За переписом насел. 2001, проживали 32 449 осіб (складає 92,7 % до 1989); станом на 2015 - 29057 осіб; переважно українці. Вузол залізнич. і автомобіл. шляхів, функціонує митниця та ліцензій. митний склад. Пobl. К. виявлено неоліт. стоянку (5-4 тис. до н. е.), досліджено 4 кургани з похованнями катакомб. і зруб. культур (2 тис. до н. е.), знайдено араб. (778) і візант. (імператора Михайла VIII, 9 ст.) монети. Вперше згадується в писем. джерелах 1665 як козац. слобода під назвою Купинка у складі Харків. полку. Деякий час сучасне місто мало також назви Купецький, Купченка (від 1786 - К.). Наприкінці 17 ст. тут вже існувала фортеця з 7-ма бастіонами, яка захищала пд. кордони Росії від татар. набігів. Пobl. фортеці виник посад. Від 1685 - сотенне містечко Ізюм. полку, від 1765 - центр комісар. упр. Ізюм. провінції, від 1780 - повіт. місто Воронеж. намісництва. Жит. займалися, окрім виконання військ. служби, хліборобством, млинарством, ґуральництвом, виробляли дьоготь, мило, свічки, глиняний посуд, сукно, полотно тощо. Від 2-ї пол. 18 ст. - знач. торг. центр. Від 1767 щорічно збиралося 4, від 1780 - 6 ярмарків. 1732 нараховувалося 1456 жит. Від 1796 - у складі Слобід.-Укр. (у цей час мешкало бл. 3,5 тис. осіб - переважно військові та їхні сім'ї), від 1835 - Харків. губ. 1807 відкрито просвітниц., 1819 - духовне, 1886 - Олександрів. ремісн. училища. 1837 у К. проживало 2710 осіб. У 1880-х рр. працювали маслозавод, ф-ка з виготовлення свічок і 3 цегл. заводи. Пром. розвитку К. сприяло прокладення 1895 залізниці Балашов-Харків. Водночас на місці х. Локтіонівка виникло нинішнє смт Куп'янськ-Вузловий. За Всерос. переписом насел. 1897, заг. кількість мешканців складала 6893 особи. Під час воєн. дій 1918-20 влада неодноразово змінювалася, у грудні 1919 остаточно встановлено більшовицьку. 1923-30 - центр округи, від 1923 - р-ну. Від 1932 - у складі Харків. обл. Жит. К. потерпали від голодомору 1932-33 (кількість встановлених жертв - 898 осіб), зазнали сталін. репресій. Від жовтня 1941 до червня

1942 тут розміщувався Харків. обком КП(б)У та Харків. обл. військкомат. Під час окупації (24 червня 1942 - 3 лютого 1943) нацисти розстріляли в місті 71 особу. Тисячі куп'янчан воювали на фронтах 2-ї світової війни. 1939 мешкало бл. 21 тис., 1959 - 25,6 тис., 1979 - 33,9 тис. осіб. Нині працюють підприємства: «Метиз», маш.-буд. завод, «Іскра» (карбід, устаткування для його виготовлення електроди), «Будтехнологія-Н» (силікат. завод); «Бел-Гер» (безалкогол. напої, карамел. і пивовар. солод), м'ясокомбінат, «Укр. сх. рибна компанія», молочноконсерв. завод; «Куп'янськ-Сервіс» (пошиття одягу, побут. обслуговування); «Ріст» і «Корал-Декор» (обидва - сувенірна продукція та ялинк. прикраси); друкарня. 1937-2011 [Куп'янський цукровий комбінат](#) К. - автотранспорт. і мед. коледжі, ПТУ № 64, профес. училища № 27 і № 34, 9 заг.-осв. шкіл, 2 гімназії, муз. школа, ДЮСШ, школа-інтернат, станція юних техніків, Будинок дит. і юнац. творчості, 5 дитсадків, 4 школи-дитсадки; 4 Будинки культури [Куп'янський краєзнавчий музей](#), центр. б-ки для дітей і дорослих; центр. рай. лікарня, протитуберкульоз. мед. диспансер, психоневрол. будинок-інтернат; відділ. 15-ти банків. Виходять газ [Вісник Куп'янщини](#), «Український формат», «Десятка», «Наш город», «Франт», «Ледокол плюс». Реліг. громади: УПЦ МП, євангел. християн-баптистів (2), адвентистів сьомого дня, християн віри євангельської (3), свідків Єгови, християн. церкви. Встановлено пам'ятники жертвам аварії на ЧАЕС, «Радянський воїн», обеліск куп'янчанам, які загинули під час 2-ї світової війни, пам'ятний знак воїнам-афганцям. Пам'ятки історії та культури: духовне училище (нині друкарня), Микол. церква (обидві - поч. 19 ст.), банк (1869), будівля комплексу Покров. собору (нині краєзн. музей), готель Лавровського (обидві - кін. 19 ст.), магазин Жестовського, будинок торгівлі Клименка (обидві - 1900), гімназія (1907, нині заг.-осв. № 1). Серед видат. уродженців - фізик [Гнатченко](#) (чл.-кор. НАНУ), Нечволод, хімік [Т. Гриценко](#), фахівець у галузі будівництва [М. Дюженко](#), фахівець у галузі буд. механіки [С. Фрейфельд](#), лікар-офтальмолог [П. Барабашов](#), брати лікар-хірург [Георгій](#) і провізор [Микола](#) Валяшки, провізор [О. Гладченко](#), лікар-педіатр [Е. Манолова](#), лікар-психіатр [А. Таранська](#), мікробіолог [А. Бондаренко](#), фізіолог [Г. Дейнека](#), вет. лікар [З. Попова](#), фахівці у галузі лісівництва [М. Буш](#), [П. Ізюмський](#), мовознавець [Л. Медведєва](#), філософ [В. Мовчан](#); художник, поет [С. Волчков](#), поет [П. Голубничий](#), письменник [В. Дудінцев](#); архітектор [С. Андрієвський](#); актор, режисер, антрепренер [С. Глазуненко](#), актор, режисер, нар. арт. УРСР і РФ [В. Івченко](#), кобзар [Д. Щербина](#); дипломат [В. Циба](#); легкоатлетка [К. Чернявська](#); Герой Радянського Союзу [І. Сидоренко](#). Тут жили та працювали етнограф [П. Іванов](#), засн. укр. профес. театру [М. Кропивницький](#), письменники [С. Сергєєв-Ценський](#) і [Остап Вишня](#). [Г. Квітка-Основ'яненко](#) написав оповідання «Куп'янський самозванець».

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Приглашает Купянск. Москва, 1982;
2. Куп'янськ: Зб. архів. док. і мат. Х., 1994;
3. Григоров А. М. Куп'янську - 350: Істор.-екон. огляд. Х., 2005.

Бібліографічний опис:

Куп'янськ / Н. М. Левцова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. - К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. - Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-51750>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).